

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHTIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES



**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –**

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE
– PROCEEDING BOOK –**

Штип, 24 – 25 Септември, 2015
Shtip, September, 24-25, 2015

fesconference@ugd.edu.mk

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ
UNIVERSITY “GOCE DELCEV” SHIP
FACULTY OF EDUCATIONAL SCIENCES



**ОБРАЗОВАНИЕТО ВО XXI ВЕК
– СОСТОЈБИ И ПЕРСПЕКТИВИ –**

**МЕЃУНАРОДНА
НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
Штип, 24 – 25 Септември, 2015**

– ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ –

**EDUCATION IN XXI CENTURY
– CONDITIONS AND PERSPECTIVES –**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC
CONFERENCE
Shtip, September, 24-25, 2015**

– PROCEEDING BOOK –

Штип, 2016

Издавач / Publisher

Универзитет „Гоце Делчев“ Штип University "Goce Delcev" - Stip
Факултет за образовни науки Faculty of Educational Science

За издавачот / For publisher

Проф.д-р Соња Петровска, декан / PhD Sonja Petrovska, Dean

Издавачки совет / Publishing council

проф. д-р Блажо Боев Prof. Blazo Boev, PhD
проф. д-р Лилјана Колева Гудева Prof. Liljana Koleva Gudeva, PhD
проф. д-р Кирил Барбареев Prof. Kiril Barbareev, PhD
проф. д-р Дејан Мираковски Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Главен и одговорен уредник / Editor in chief

Проф.д-р Соња Петровска PhD Sonja Petrovska

Технички уредник / Technical Editing:

Доц. д-р Верица Јосимовска Ass. Prof. Verica Josimovska, PhD
Доц. д-р Билјана Попеска Ass. Prof. Biljana Popeska, PhD
Доц. д-р Деспина Сивевска Ass.Prof. Despina Sivevska, PhD
Славе Димитров Slave Dimitrov

Јазично уредување / Language Editor:

Виолета Карагунова / Violeta Karagunova (Macedonian language)
Снежана Кирова / Snezana Kirova (English language)

Дизајн / Design:

Славе Димитров

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

37"20"(082)(048.3)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (2015 ; Штип)

Образованието во XXI век [Електронски извор] : состојби и перспективи : книга на апстракти / Меѓународна научна конференција, Штип, 24-25 септември, 2015 = Education in XXI century : conditions and perspectives : book of abstracts / International scientific conference, Shtip, September, 24-25, 2015. - Текст во PDF формат, содржи 100 стр.. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Факултет за образовни науки = Shtip = University "Goce Delcev" Shtip, Faculty of educational sciences, 2015

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.uqd.edu.mk/naslovna.php>. -

Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.12.2015. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-244-275-4

1. Насп. ств. насл.. - I. International scientific conference (2015 ; Shtip) види Меѓународна научна конференција (2015 ; Штип)

а) Образование - 21 в. - Зборници - Апстракти

COBISS.MK-ID 100254474

Organizers:

University "Goce Delcev" - Stip
Faculty of Educational Sciences
Republic of Macedonia

Organizing Committee:

Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Republic of Macedonia

Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Despina Siveska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Traje Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Irena Kitanova, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Oliver Cackov, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Jadranka Runceva, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Verica Josimovska, Faculty of Educational Sciences, University "Goce Delcev" in Stip, Republic of Macedonia

Editorial board:

Ph.D Leonid F. Chuprov, Russian Academy of Natural History (RANH, Moscow), Chernogorsk, Russia

PhD Mark R. Ginsberg, College of Education and Human Development at George Mason University, Fairfax, Virginia, USA

Ph.D Ivan Prskalo, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Milan Matijević, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Sinisa Opic, University of Zagreb, Croatia

Ph.D Tamara Gazdic-Aleric, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia

PhD Zaharnytska Iryna Ivanivna, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD, Lutsenko Iryna Oleksiivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Sukhorukova Halyna Viktorivna, Department of Children's Creativity, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Kot Nataliia Mykhailivna, Department of Theory and History of Preschool Pedagogy, Institute of the Child Development, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

PhD Anna Studenska, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland

Phd Alina Szczurek-Boruta, Faculty of Ethnology and Educational Science, University of Silesia, Poland

PhD Stojan Bogdanovic, University of Nis, Serbia

PhD Stojan Cenikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia

PhD Stana Smiljkovikj, Teaching Faculty, Vranje, University of Nis, Serbia

PhD Emina Hebib, Faculty of philosophy, Belgrade, Serbia

PhD Živorad Milenovic, Teaching Faculty, Ieposavic, University of Kosovska Mitrovica, Serbia

PhD Prof. Iliana Petkova, Faculty of Education, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

PhD Trayan Popkochev, Sout-West University "Neofit Rilski" Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Krasimira Mutavchieva, Trakiski Univerzitet, Faculty of Pedagogy, Stara Zagora, Bulgaria

PhD Eleonora Mileva, Teaching Faculty, National Sports Academy "Vasil Levski", Sofia, Bulgaria

PhD Anzhelina Yaneva, Sports Department, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria

PhD Veselina Ivanova, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Bulgaria

PhD Elka Kirilova Yanakieva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Margarita Koleva, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Nino Mihajlov, Faculty of pedagogy, Southwest University of Neophyte Rilski, Blagoevgrad, Bulgaria

PhD Tatjana Novovic, Faculty of Philosophy, University of Niksic, Montenegro.

PhD Sonja Petrovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Emilija Petrova Gorgeva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Mirascieva, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Stavreva Veselinovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Stevan Aleksoski, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Blaze Kitanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Nikola Smilkov, Art Academy, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Todor Cepreganov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Snezana Jovanova Mitkovska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Kiril Barbareev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Despina Sivevska Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Biljana Popeska, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Trajce Stojanov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Trajce Nacev, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

PhD Stojko Stojkov, Faculty of Educational Sciences, University Goce Delcev Stip, Macedonia

MSc Snezana Kirova, Faculty of Philology, University Goce Delcev Stip, Macedonia

MSc Lence Nasev, Academy of Music, University Goce Delcev Stip, Macedonia

LADIES AND GENTLEMEN, DEAR GUESTS!

With great honor and pleasure I welcome You on behalf of all teachers, associates, employees and students of the Faculty of Educational Sciences at the University "Gotse Delchev" in Shtip and I wish You pleasant moments during this solemn event organized to mark 20 years of university education of teachers.

But in fact, the Faculty of Educational Sciences basis its twenty years of existence on 146 year continuous development of formal education of teachers and preschool teachers in the region. The achievements of the Pedagogical-Seminary school founded in 1869, the existence of which is linked to the name of the creator of the first primer and the first textbook for teachers - School Pedagogy - Josif Kovachev, and to the name of the great teacher Gotse Delchev, followed by the School for Teachers established in 1946, Higher Pedagogical School founded in 1959, and the Pedagogical Academy (1961) are woven into the tradition and development of our Faculty.



In 1995 the two-year formal education of teachers and preschool teachers developed into four-year university studies.

In 2007 the Pedagogical Faculty became part of the State University "Goce Delchev" in Shtip, said to be the fastest growing university in Macedonia.

Following the global trends in teacher education, modern trends in education policymaking in Europe and in the world, respecting the knowledge of the history of civilizations as an important intellectual resource for social development, as well as scientifically and experientially diagnosed educational challenges that have emerged as a result of deep changes of values in our society and globalization trends (scientific, educational, technological, and economic) the Faculty of Educational Sciences has designed study programs for I, II and III cycle of studies in accordance with the organizational - pedagogical quality standards in compliance with the principles of the Bologna Declaration and European credit-transfer system with a high level of recognition in the area of European Higher Education.

If 20 years ago our Faculty started to implement teaching with 5 PhDs and 3 masters as regular employees, today we can proudly say that our academic community is comprised of 20 PhDs and one master.

Today our students have the opportunity to educate themselves at the faculty which sees its future as a continuous development aimed at:

- Strengthening and expanding international partnerships
- Popularization of mobility of students and staff,
- Internationalization and improvement of scientific research work,
- Improvement of pedagogical approaches to teaching and links with practice, putting students at the center of the educational process.

Ladies and Gentlemen,

I take this opportunity to thank you for coming today to celebrate with us the teaching profession and our contribution to it.

We are quite aware that the road to success is long and winding and it is easier to travel with joint forces. That is why we wanted to mark this celebration by organizing a scientific conference dedicated to education in the 21st century. Let us share our knowledge, understanding and experiences regarding the situation and perspectives and suggest possible ways of modernization. 89 papers have been submitted and there are authors from 8 countries. This is really promising!

Once again, I wish you all a warm welcome and successful work.

Dean,
Prof. d-r Sonja Petrovska
24. 09. 2015., Stip

ПОЧИТУВАНИ ...

Со голема чест и задоволство, Ве поздравам во името на сите наставници, соработници, вработени и студенти на Факултетот за образовни науки при Универзитетот Гоце Делчев во Штип и Ви посакувам пријатни моменти во текот на оваа свечена манифестација организирана по повод 20 годишно факултетско образование на наставници и воспитувачи.

Факултетот за образовни науки своето постоење го темели на 146 годишниот континуиран развој на формалното образование на наставници и воспитувачи на овие простори. Во традицијата и развојот на нашиот факултет се вткаени достигнувањата на Педагошко-богословското училиште основано во 1869 год. Со чие постоење се врзува името на творецот на првиот буквар и првиот учебник за наставници – Школска педагогија – Јосиф Ковачев, и името на големиот учител Гоце Делчев, па Учителската школа основана во 1946 год, Вишата педагошка школа формирана во 1959 год, Педагошката академија (1961 год.).

Во 1995 година формалното двегодишно образование на наставници и воспитувачи прераснува во четиригодишно факултетско образование.

Во 2007 година Педагошкиот факултет стана дел на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, кој го носи епитетот најбрзорастечки Универзитет во Р Македонија.

Следејќи ги глобалните тенденции во образованието на наставници, современите тенденции во креирањето на образовните политики во Европа и во Светот, респектирајќи ги знаењата за историјата на цивилизациите како значаен интелектуален ресурс за општествениот развој, како и научно и искусствено дијагностицираните воспитни предизвици кои се појавија како резултат на длабоките вредносни промени во нашето општество и глобализациските тенденции (научни, образовни, техничко-технолошки, економски) ФОН дизајнираше студиски програми за I, II и III циклус на студии согласно организациско –

педагошки стандарди за квалитет, согласно принципите на Болоњската декларација и Европскиот кредит-трансфер систем, со високо ниво на препознатливост во Европскиот високообразовен простор.

Ако пред 20 години нашиот факултет започна да ја реализира наставата и вежбите со 5 доктори на науки и 3 магистри, како редовно вработени, денес со гордост можеме да кажеме дека оваа академска заедница ја сочинуваат 20 доктори на науки и 1 магистер.

Денес нашите студенти имаат можност да се образуваат на факултет кој својата иднина ја гледа како континуиран развој во насока на:

- зајакнување и проширување на меѓународните партнерства,
- омасовување на мобилноста на студентите и на вработените,
- интернационализација и подобрување на научно-истражувачката работа,
- унапредување на педагошките пристапи во наставата и врските со практиката, поставувајќи ги студентите во центарот на образовниот процес.

Почитувани присутни,

Ја користам оваа прилика, да ви се заблагодарам што дојдовте денес заеднички да го чествуваме учителското дело и нашиот придонес во него.

Ние сме сосема свесни дека патот до успехот е долг и кривулест но и дека полесно се патува со заеднички сили. Затоа ова наше празнување сакавме да го одбележиме со Научна конференција посветена на образованието во 21 век, да ги споделиме нашите знаења, разбирања и искуства во врска со состојбите и перспективите како и да предложиме можни начини за негово осовременување.

Уште еднаш, На сите Ви посакувам топло добредојде и успешна работа!

Декан,

Проф. д-р Соња Петровска

24. 09. 2015. година Штип

TABLE OF CONTENTS

1. СО КВАЛИТЕТНИ ПРОМЕНИ ДО ПОКВАЛИТЕТНО УЧИЛИШТЕ Блаже КИТАНОВ	5
2. LANGUAGE CULTURE – A SEGMENT OF LANGUAGE EDUCATION Violeta NIKOLOVSKA	9
3. RESEARCH TRENDS IN EDUCATION IN MULTICULTURAL ENVIRONMENTS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA Elizabeta TOMEVSKA-ILIEVSKA, Emilija SIMONOVSKA JANACKOVSKA, Sadudin SADIKI	15
4. USING AUTOMATIC TEXT CATEGORIZATION TECHNOLOGIES IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS Anna GLAZKOVA	23
5. THE ROLE OF BUSINESS SCHOOL IN THE POST-GRADUATE EDUCATIONAL SYSTEM Nikita RAVOCHKIN	27
6. FORMATION OF ETHICAL RULES (CODE) IN PRESCHOOLERS THROUGH THE BULGARIAN CHILDREN'S FOLKLORE GAMES Julia DONCHEVA	32
7. FORMATION OF HUMAN POTENTIAL: INSTITUTIONAL MECHANISMS AND POLICIES Stanka RINKOVA	36
8. THEORETICAL FORMULATION AND SCIENTIFIC JUSTIFICATION OF THE PROBLEM OF TRAINING TEACHERS IN TECHNICS, TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP Tsvetana KOSTADINOVA ANTIPESHEVA	41
9. INTERACTIVITY IN TEACHING STUDENTS MODERATORS Kosta KOSTOV, Silvia KYUCHUKOVA, Hristina MILCHEVA	45
10. EVALUATION OF STUDENTS' LEARNING UNDER THE PRISM OF EXPECTED OUTCOMES Teuta SHABANI, Suzana NIKODINOVSKA BANCOTOVSKA	49
11. COMMUNICATION IN THE TEACHING PROCESS. INTERACTIVE NATURE OF COMMUNICATION Valentina VASILEVA	57
12. PHYSICAL ACTIVITY OF 3-4 YEARS OLD CHILDREN IN KINDERGARTEN Filip SHABANSKI	60
13. MACEDONIAN LANGUAGE IN SECONDARY EDUCATION Liljana MAKARIJOVSKA, Zhaklina GJORGIJOSKA	64
14. STUDENTS' ATTITUDES TOWARDS TEACHING GRAMMAR IN THE FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM Vesna KOCEVA, Marija TODOROVA	69
15. FOREIGN LANGUAGE CLASSROOM ANXIETY Marija TODOROVA, Vesna KOCEVA	75
16. TEACHERS AS A FACTOR FOR THE DEVELOPMENT OF KEY COMPETENCE CULTURAL EXPRESSION AMONG STUDENTS Svetlana PANDILOSKA GRNCHAROVSKA, Fadbi OSMANI, Gordana STANKOVSKA	82
17. INTRODUCTION OF THE DUAL SYSTEM IN THE BULGARIAN VOCATIONAL EDUCATION – REALITY AND CHALLENGES Svetlana NIKOLAEVA	86

18. THE VALUES OF EDUCATIVE FUNCTION IN RELATION PARENT-SCHOOL Ardita CEKA, Rabije MURATI	89
19. ELECTRONIC VERSUS TRADITIONAL TEST FOR MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOLS Katerina PANEVA	93
20. THE SIGNIFICANCE OF LOCALLY DEVELOPED EDUCATIONAL SOFTWARE IN THE PROCESS OF SCHOOLS' COMPUTERIZATION Olga SAMARDJIKJ JANKOVA	99
21. THE ACTIVITY OF MUSICAL GAMES FOR CHILDREN Mujeser ILJAZI	105
22. THE PATIENT IN THE PROCESS OF LEARNING IN HIGHER MEDICAL SCHOOL Silvia KYUCHUKOVA	110
23. INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN TEACHING MUSIC EDUCATION Lence NASEV	113
24. LEISURE TIME AND SPORT ACTIVITIES OF STUDENTS FROM THE FACULTY FOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL EDUCATION AT SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT OHRIDSKI" – BULGARIA Georgi IGNATOV	116
25. PLACE OF LIVING AS A FACTOR IN ORGANIZING STUDENTS' LEISURE TIME Despina SIVEVSKA, Biljana POPESKA	122
26. METHODOICAL APPROACH TO LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST BY THE MODEL OF YAD VASHEM SCHOOL Zhivorad MILENKOVIC	129
27. A HERMENEUTIC READING OF A POETIC LITERARY WORK DURING IMPLEMENTATION OF A LESSON Milena RISTOVA-MIHAJLOVSKA	136
28. SOME GUIDELINES FOR INTELLECTUAL PREPARATION DURING PHYSICAL CONTACT BETWEEN THE INSTRUMENT AND THE PIANIST Angele MIHAJLOVSKI	142
29. IMPLICATION OF EFFECTIVE SCHOOL MANAGEMENT FOR THE CONTINUING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS Kristinka OVESNI, Emina HEBIB, Vera RADOVIĆ	148
30. THEORIES, SOCIAL EXPERIENCES AND PRACTICE IN INTERCULTURAL PEDAGODY Alina SZCZUREK-BORUTA	157
31. TEACHERS' ASSESSMENTS OF CERTAIN CURRICULAR DETERMINANTS IN PRIMARY SCHOOL Milan MATIJEVIĆ, Siniša OPIĆ, Goran LAPAT	162
32. THE SOCIO-POLITICAL IMPACT OF THE NEW SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL TRENDS IN ARCHAEOLOGY, HISTORY AND RELATED FIELDS Ljuben TEVDOVSKI	172
33. THE PRACTICE OF TAEKWONDO AS A PREDICTOR OF MOTOR ABILITIES Ivan PRSKALO, Anamaria RADIĆ	178
34. THE RELATION MOTIVE - TEACHING CONTENT IN STIMULATING COGNITIVE ABILITIES THROUGH ARTISTIC ACTIVITIES AT PRESCHOOL AGE Maja RAUNIK KIRKOV	182
35. CONTEMPORARY ADULT LITERACY MODELS Elena RIZOVA, Zoran VELKOVSKI	188

36. COMPARATIVE ANALYSIS OF PROGRAMS FOR PRE-SCHOOL EDUCATORS IN EUROPE Kiril BARBAREEV, Alma TASEVSKA	196
37. INCLUSIVE EDUCATION - ROLE OF THE TEACHER AND BENEFITS Sonja PETROVSKA	203
38. THEORETICAL APPROACHES TO MODERN INTERPRETATION OF PEDAGOGY OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS Eleonora MILEVA	210
39. POSTMODERN CONCEPTS OF FOUCAULT'S EDUCATION AND ITS RELATIONSHIP WITH DISCIPLINE Kushtrim AHMETI	215
40. ECOLOGY – A NECESSARY FACTOR IN TEACHING METHODS FOR NATURE AND SOCIETY STUDIES FOR FORMING A RESPONSIBLE PERSON Oliver CACKOV, Tatjana GREGOVA	219
41. THE ISSUE OF RESPECTING THE DEVELOPMENTAL POSSIBILITIES AND ACTIVITY-PLANNING IN EARLY CHILDHOOD DEVELOPMENT Alma TASEVSKA, Kiril BARBAREEV	223
42. INTEGRATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES INTO PRESCHOOL EDUCATION Tatyana V. NIKULINA	228
43. WHAT SHOULD MODERN SCHOOL LEARN Snezana KIROVA, Dragana KUZMANOVSKA, Biljana IVANOVA	233
44. EDUCATIONAL FUNCTION OF THE SCHOOL IN CONTEMPORARY SOCIETY Emilija PETROVA GORGEVA, Mitko KOCEV	238
45. SOME METHODS IN TEACHING PHYSICAL AND HEALTH EDUCATION Marjan MALCEV	243
46. REVIEW OF ADOLESCENT LITERATURE THROUGH COMPARATIVE ANALYSIS OF THE NOVELS "THE BLUE PATH OF LOVE" BY METODI MANEV AND "VOICE OF LOVE" FROM GROZDANA OLUJIC Jovanka DENKOVA	247
47. INTERPRETATION OF A LYRIC POEM IN IV AND V GRADE Blaze KITANOV, Irena KITANOVA	253
48. TRAINING EFFICIENCY OF CYCLISTS SPECIALIZED IN ROAD CYCLING Ivan KOLEV	258
49. PHYSICAL EDUCATION AND DIAGNOSTIC PROCEDURES Veselina IVANOVA, Galena TERZIEVA	262
50. PROTECTION OF IMMOVABLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATING STUDENTS OF PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Trajce NACEV, Dragan VESELINOV	265
51. FORMATION OF TOLERANCE IN ADOLESCENTS Valentina VASILEVA	271
52. NEW EDUCATIONAL POLICIES AND THEIR REFLECTIONS ON SOCIAL DEVELOPMENTS Daniela KOCEVA, Snezana MIRASCIEVA	275
53. PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA Lulzim MEHMETI	280
54. CONSONANT /J/ IN COLLOQUIAL SPEECH AND ITS IMPACT ON WRITING Blaga PANEVA	284
55. METHODOLOGICAL STRUCTURE OF A LESSON FOR INTERPRETATION OF A FAIRY TALE Irena KITANOVA	289

56. THE INFLUENCE AND THE EFFECTIVENESS OF FORMATIVE ASSESSMENT AND THE FEEDBACK IN STUDENTS' SUCCESS AND ACHIEVEMENTS Valdeta ZENUNI-IDRIZI	294
57. AESTHETIC EDUCATION OF EDUCATORS AS A FUTURE CHALLENGE Valentina PAJAZITI, Vlora MARKU-TUQI	299
58. SOCIAL AND COMMUNICATIONAL-INTERACTIVE COMPETENCES OF TEACHERS AND STUDENTS IN EDUCATION Florina SHEHU	302
59. INFLUENCE OF MEDICINES ON THE COGNITIVE SKILLS OF CHILDREN WITH CHRONIC DISEASES Elena IVANOVA BUYUKLIEVA	308
60. THE SPIRITUAL ASPECT OF HUMAN DEVELOPMENT AND THE EDUCATION IN XXI CENTURY Eleonora PENCHEVA	312
61. RESEARCH IN TEACHING PRACTICE Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA	316
62. HOW ARE PEACE AND TOLERANCE REPRESENTED IN HISTORY TEXTBOOKS FOR PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION Todor CEPREGANOV, Sonja NIKOLOVA	324
63. ETHICS AS TEACHING Trajce STOJANOV	330
64. RISK ASSESSMENT OF HYGIENIC AIR QUALITY UPON PRESCHOOL CHILDREN'S HEALTH IN KINDERGARTEN "VERA CIRIVIRI TRENA" IN SHTIP Snezana STAVREVA VESELINOVSKA	335
65. ABOUT SOME EDUCATIONAL GOALS IN TEACHING-SOCIO-CULTURAL PROBLEM OR A CHALLENGE MODERN EDUCATION Snezana MIRASCHIEVA, Emilija Petrova GJORGJEVA, Daniela KOCEVA	339
66. ESCAPE FROM THE WAR –TIME IN THE UNCERTAINTIES OF LIFE TO REFUGEE IN BULGARIA. FUNDAMENTAL RIGHTS OF PERSONS SEEKING INTERNATIONAL PROTEKTION IN TERMS OF THE BUREAUCRATIC SYSTEM IN BULGARIA Pavlin PETROV	344
67. HIGHER EDUCATION IN THE PERIOD OF TRANSITION Verica JOSIMOVSKA	353
68. RESEARCH OF THE CONFLICT ZONES IN THE SYSTEM OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS OF THE CHILD BY THE METHODOLOGY OF RENE GILLE Julia DONCHEVA	356
69. CLASSROOM SOCIAL CLIMATE Despina SIVEVSKA	360
70. COMPATIBILITY OF PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOLA CURRICULA IN R. MACEDONIA Snezana JOVANOVA-MITKOVSKA, Biljana POPESKA	366
71. THE IMPORTANCE OF THE CAREER CONSELING PROCESS Tanja ATANASOSKA, Biljana CVETKOVA DIMOV, Ana GJORGJEVA	376
72. ROLE OF MANAGEMENT IN IMPLEMENTING EDUCATION INCLUSIVE POLICIES Sadete TERNAVA-OSMANI, Voglushe KURTESHI	380
73. WHICH FACTORS ACCORDING TO THE PARENTS AFFECT THE EDUCATION OF CHILDREN Voglushe KURTESHI	385

74. THE PHILOSOPHICAL PARADIGM OF SIGMUND FREUD Slobodan MARKOVIC	370
75. EDUCATIONAL NEEDS AND ACHIEVEMENTS OF ROMA CHILDREN AND OTHER CHILDREN FROM MARGINAL ETHNIC GROUP IN RM Stevan ALEKSOVSKI	377
76. COMMUNICATIVE-PEDAGOGICAL FEATURES OF COMMUNICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS-COMMUNICATIVE COMPETENCE Biljana GRAMATKOVSKI, Jasminka KOCHOSKA	387

PRESENCE OF ENTREPRENEURSHIP IN PRIMARY EDUCATION IN MACEDONIA

Lulzim MEHMETI¹

Abstract

At present, there is a distinct tendency to create entrepreneurial society in the world, in both developed and transitional countries. The base of every entrepreneurial society is the establishment of entrepreneurial awareness and culture in every individual and the society as a whole. Entrepreneurial culture is primarily developed in the SME's (small and medium-sized enterprises), but it is also successfully implemented in the restructuring of larger companies. There it occurs in a higher form, known as entrepreneurial management. Entrepreneurship, entrepreneurial culture and the entrepreneurial management are typical of modern economies.

It is evident that in transitional countries, and especially in our country, there is an inadequately adapted system of education and training, as one of the aspects of human resources. Educational institutions face the problem of handling the growing needs, as well as the number and diversity of the target groups. One of the reasons for this is the lack of flexibility and adaptability in the structure of these institutions and their approach to change. Their rigidity even prevents them from adapting the curriculum. The educational systems still tend to emphasize academic knowledge.

The Republic of Macedonia makes enormous efforts to create a contemporary educational system, which will fully respect the country's characteristic features, but at the same time, will be compatible to the current European and worldwide systems, and suit the present needs, as well as the needs of the time to come. The abandonment of the equality and averageness approach should soon be replaced with a preference for creativity, innovation and emphasis on higher expectations.

Keywords: *Entrepreneurship, entrepreneurial culture, entrepreneurial management, entrepreneurial learning.*

ЗАСТАПЕНОСТ НА ПРЕТПРИЕМНИШТВОТО ВО ОБРАЗОВНИОТ СИСТЕМ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1.1 Претприемништвото во основното образование во Република Македонија

Кога станува збор за застапеноста на претприемништвото во образовниот систем, тогаш треба да се имаат во предвид следните три аспекта:

1. Застапеност на предмети, поврзани со претприемништвото или содржини од претприемништво во некои предмети во наставните планови и програми;
2. Претприемништвото како пристап во наставата – активни форми на работа на наставниците;
3. Претприемништвото како пристап во планирањето, организацијата и реализацијата на наставата, како и во работата на училиштата во целина.

За основното образование, од трите наведени аспекта поврзани со претприемништвото, најголемо значење има претприемништвото како пристап во наставата. Имено, во изминатиот период главен акцент се ставаше, а и сега тоа се прави, на имплементирање на активната настава во училиштата. Но, тоа не може целосно да ги надмине проблемите во основното образование бидејќи наставните планови и програмите по сите предмети имаат многу голем академски нагласок, а не практичен пристап. Тоа го потврдија и резултатите од интернационалното истражување ПИСА 2000, според кои Република Македонија се најде на триесет и осмото место од вкупно 41 држава вклучени во

¹ State University of Tetova, Republic of Macedonia, lulzim.mehmedi@gmail.com

истражувањето. Проблемот на слабите резултати на учениците не е во тоа дека тие се неписмени или немаат доволен потенцијал, туку прашањата во тестовите беа направени така што ги поставуваа учениците во непознати или проблем ситуации. Нивната неподготвеност за вакви тестови се должи, пред сè, на фактот што во реализацијата на курикулумот и наставата во училиштата за основно образование, наставниците во работата со учениците фокусот го ставаат на најниските тежински нивоа на Сандерсовата таксономија какви што се: знењето, разбирањето и донекаде примената, а помалку на повисоките тежински нивоа како: анализа, синтеза и евалуација. Тоа практично значи дека не се поттикнува нивната креативност, а со тоа не се градат нивните претприемнички особини и вештини.

Од аспект на застапеноста на претприемништвото во наставните планови и програми во основното образование, треба да се истакнат неколку значајни моменти. Од учебната 2014/15 година со измените¹ на Наставниот план и програма, во IX одделение е воведен предметот *Иновации* со неделен фонд од 1 час, односно 36 часа годишен фонд. Наставата по Програмата² од овој предмет им овозможува на учениците развивање на иницијативноста и креативноста; претприемачкиот дух и иновативното размислување преку стекнување на знаења и вештини од областа на претприемништвото и иновациите.³

Исто така, во основното образование на ниво на предметна настава, почнувајќи од учебната 2012/2013 година, во соработка со Регионалниот центар за претприемничко учење за Југоисточна Европа (SEECEL - South East European Centre for Enterprenerual Learning)⁴ со седиште во Загреб, во партнерство со Министерството за образование и наука и Министерството за економија, во осум држави од регионот: Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Косово, Македонија, Црна Гора, Србија и Турција⁵, беа избрани по четири пилот училишта во кои се спроведе *Проектот за претприемничко учење*. Секое од четирите училишта во предметна настава, развиваше посебни програми за развој на претприемничките вештини кај наставниците и учениците и тоа:⁶

- развој на претприемничкото учење во областа на јазиците (мајчин и странски јазици);
- развој на претприемничкото учење во групата на природните науки;
- развој на претприемничкото учење во групата на општествените науки и
- развој на претприемничкото учење во групата на предмети по вештини: техничко образование, ликовно образование, музичко образование и физичко и здравствено образование.

Работната методологија беше заснована на два комуникациски медиума:

- директна работа (лице на лице) и
- работа преку интернет на платформата за Заедничка практика (Community of Practice).

Заедницата на практика (Community of Practice) е дизајнирана од страна на Регионалниот центар за претприемничко учење за Југоисточна Европа (SEECEL) како веб основна платформа за да

¹ *Наставен план за деветогодишно образование*, преземено на 3.9.2014, достапно на http://bro.gov.mk/docs/nastaven_plan_devetgodishno_2010-2011.pdf.

² *Наставна програма: Иновации*, преземено на 3.9.2014, достапно на http://bro.gov.mk/docs/osnovno-obrazovanie/nastavni_programi/VIII-IX/Nastavna_programa_Inovacii%20nova%20verzija.pdf.

³ *Решение за дополнување на Наставниот план во воспитно-образовната дејност во деветгодишното основно училиште*, преземено на 3.9.2014, достапно на http://bro.gov.mk/docs/nastavniplanovi/resenie_devetgodishno_2014.pdf.

⁴ South East European Centre for Enterprenerual Learning, преземено на 3.9.2014 год., достапно на www.seecel.hr.

⁵ ИПА програм Европске уније за више корисника, (2001) *ПРЕДУЗЕТНИЧКО УЧЕЊЕ - Приступ кључним компетенцијама*, ИСЦЕД НИВО 2, Пројекат финансира Европска Унија, Пројекат реализује СЕЕЦЕЛ, преземено на 3.9.2014, достапно на <http://www.seecel.hr/UserDocsImages/Documents/Documents%20Section/SEECEL%20-%20Entrepreneurial%20Learning%20ISCED%20Level%202%20-%20RS.pdf>.

⁶ ИПА програм Европске Уније за више корисника, (2001) *ПРЕДУЗЕТНИЧКО УЧЕЊЕ - Приступ кључним компетенцијама*.

промовира размена на добри практики, знаења и искуства преку олеснување на работата и дискусии на експерти, практичари и пошироко.¹

Четири пилот училишта вклучени во овој проект во Република Македонија се: ОУ „Санде Штерјоски“ - Кичево; ОУ „Кирил и Методиј“ – Македонска Каменица, ОУ „Стив Наумов“ - Скопје и ОУ „Ѓорѓија Пулевски“ - Скопје.² Во текот на последните две учебни години 2012/2013 и 2013/2014 година во овие училишта се формирани училишни тимови за претприемничко учење, кои заедно изработија Акциони планови за реализација на активности по претприемничко учење во склоп на редовната настава, како и во воннаставните активности. Почнувајќи од учебната 2014/2015 година, во секоја од наведените држави, па и во Република Македонија, се вклучија дополнителни четири нови основни училишта, кои ќе се менторираат од пилот училиштата кои веќе се вклучени во проектот.

Клучна улога во развој на претприемничкото учење имаше и програмата *Економско образование на млади – Junior Achievement*³, којашто претставува посебен предизвик за образовниот систем на Република Македонија во услови на транзиција кон пазарната економија. Оваа програма ги актуелизира и ги воведува младите во карактеристичните особености на економската проблематика на личен, семеен и општествен план.

Во одделенската настава, почнувајќи уште од прво одделение, преку предметите Природа и Општество, како и преку слободните ученички активности, учениците имаат можност да се стекнат со практични претприемнички сознанија и вештини. Тоа се постигнува преку изработка на информативни книги, сликовници, албуми, беџови со запишани пораки со едукативен карактер, цртежи, изработени предмети од пластелин и глинамол, макети од хартија и дрво и слично. По предметот Математика, учениците се учат да прават пресметки за економската страна на изработените експонати, пред сè, за можниот профит, но и за тоа каде да се наменат добиените средства (инвестициона компонента).

Заклучок

Претприемништвото претставува еден континуиран процес на промени кој во себе, покрај иновативната компонента, го вклучува ризикот и желбата да се постигне успех. Иако се многу ретки кохерентните иницијативи за образование и обука на претприемништвото, врз основа на најдобрите практики забележани во Европа, и врз основа на спроведените практичните истражувања, се предлагаат следните препораки со цел развивање на посистематски стратегии за промоција на претприемничкото образование во Република Македонија:

- **Воспоставување на кохерентна рамка:** Националните и локалните власти треба да воспостават соработка помеѓу различни сектори (училишта – основни и средни, високошколски институции – факултети, Министерство за образование и наука и придружните институции, Локална самоуправа, стопанството) со цел да се развие стратегија со јасни цели која ќе ги опфаќа сите фази на образованието. Наставните програми, особено во основното образование, исто така треба да се ревидираат, за експлицитно да вклучуваат претприемништво како цел на образованието.
- **Поддршка за училиштата:** На училиштата треба да им се даде практична поддршка и мотивација да го вклучат претприемништвото во нивните наставни програми преку низа на различни инструменти (дистрибуција на наставни материјали, финансирање на пилот проекти, дисеминација на најдобрите практики, развивање на партнерства со бизнис-компани, поддршка и поврзување на специјализирани организации кои водат програми за претприемништво со училиштата, како, на пример, Бизнис стартап центри и сл.).
- **Поттикнување на претприемништвото во средното и високото образование:** Претприемништвото треба да биде вградено во различни предмети, особено во рамките на

¹ SEECEL, *Community of Practice (CoP)*, преземено на 03.09.2014, достапно на www.seeceel.hr/cop.

² Преземено на 3.9.2014, достапно на <http://www.seeceel.hr/UserDocsImages/Documents/Documents%20Section/SEECEL%20-%20Entrepreneurial%20Learning%20ISCED%20Level%202%20-%20RS.pdf>

³ Junior Achievement, Проект „Економско образование на млади“, преземено на 14.8.2014 год., достапно на <http://www.jamacedonia.org.mk/mk/mission.html>.

научни и технички студии, со цел да им обезбеди на студентите специфична обука за тоа како да се започне и да се води бизнис.

- **Поддршка за наставниците:** Од суштинско значење е на наставниците да им се даде почетна и континуирана обука, како и практично искуство. Исто така, треба да се зголеми свеста на директорите на училиштата за да им обезбедат на наставниците доволно време и ресурси да ги планираат, спроведуваат и оценуваат активностите поврзани со претприемништвото.
- **Учество на надворешните актери и бизниси:** Образовни институции и локалната заедница, особено бизнис-организациите, треба да соработуваат на тема обука за претприемништво. Самите компании на ова треба да гледаат како долгорочна инвестиција и како аспект на нивната корпоративна општествена одговорност.
- **Практично искуство:** Еден од најефикасните начини да се промовира претприемачкиот дух и вештини е преку „учење преку правење“ (ученици поставуваат и водат мини-компани).

Користена литература

- Адамчевска, С. (1998), *Активна настава – интерактивно учење*, Скопје: Легис
- Анализа на капацитетите за добро управување во образованието - Извештај* – Фондација Институт отворено општество Македонија, Скопје, декември 2007, превземено 3.1.2012 од http://www.gg.org.mk/pdf/analiza_obrazovanie.pdf.
- Draker, P. (1991), *Inovacije i preduzimaštvo (praksa i principi)*, Beograd: Stopanski pregled.
- Фити, Т., Хаџи-Василева Марковска, В., Беитмен, М. (1999), *Претприемништво*, Скопје: Економски факултет.
- Junior Achievement, Проект „Економско образование на млади“, преземено на 14.08.2014 год., достапно на <http://www.jamacedonia.org.mk/mk/mission.html>.
- Наставен план за деветогодишно образование*, преземено на 3.9.2014 год., достапно на http://bro.gov.mk/docs/nastaven_plan_devetgodishno_2010-2011.pdf.
- Наставни планови и програми за средно образование*, Биро за развој на образование, Министерство за образование и наука на Република Македонија, достапни на www.bro.gov.mk.
- National Content Standards for Entrepreneurship Education*, Consortium for Entrepreneurship Education, преземено на 18.8.2014 год., достапно на http://www.entre-ed.org/Standards_Toolkit/importance.htm.
- Области на дејствување на Мрежа YES*, преземено на 16.8.2014 год., достапно на <http://yesnetwork.mk/mk/default.aspx?id=14>.
- OECD (1998), *Fostering Entrepreneurship*, Paris: OECD.
- Пандев, Д. (2000), Водич за претприемништво и мал бизнис, Скопје: Економски институт.
- Petkovski, K., Janevski, V.: *Social partnership - Report for Republic of Macedonia - UNESCO project*.
- ПИСА 2000 – Лирие, Р., раководител на истражувачкиот тим за Република Македонија (2004).
- Проект на УСАИД за средните стручни училишта, *Secondary Education Activities (2004-2010)*.
- Проект на Фондацијата „Чекор по чекор“ – ФИОМ (2004) на тема: *Со читање и пишување до критичко мислење*.
- Секстон, Д., Бауман-Антон, Н., Смилевски, Ц., Јанкоски, Д. (1991) *Претприемаштво*. Креативност и развој-искуства од САД и Македонија, Скопје: Детра.
- SEECEL (2011) *Entrepreneurial Learning – A Key Competence Approach*, ISCED Level 2, The European Union's IPA Multi-beneficiary Programme